

NÉPRAJZI KÖZLEMÉNYEK

IV. ÉVFOLYAM

4. szám

KÉZIRAT GYANÁNT

BUDAPEST. 1959

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM-NÉPRAJZI MÚZEUM

DALLAMEGYEZÉSEK MAGYAR, SZLOVAK ÉS MORVA BALLADÁKBAN

A magyar balladák szöveg-összefüggéseit vizsgálva találtam rá az alábbi dallamokra, amelyek nálunk is, morváknál és szlovákoknál is ballada-szövegekhez kapcsolódva tűnnek fel, sőt szomszédainknál kimutathatóan túlnők kölcsönzött balladákban. (A szövegekről lásd "Kutatások a népballada középkori történetében. I. Francia eredetű réteg balladáinkban" c. tanulmányomat, melyet az Ethnographiához nyújtottam be közlésre.)

Susil
312.sz. Od Hodonina

Ten hodon - ský nýtňy na roh sto - la sedí,

Bartók
33 b.sz. Tempo giusto $\text{♩} = 89$ Nagymenyen, Csallóköz

Kéret - ték nénémet Szép király- fiának,

na roh stola se - dí, dó ce - dul - ky hle - dí.

Engem is ké - rettek Egy kó - dus fi - ának.

MTA Néprajzi Kutatócsoport
Könyvtára, Budapest

Lejár: P-1526/2.

Felelős kiadó: Domanovszky György

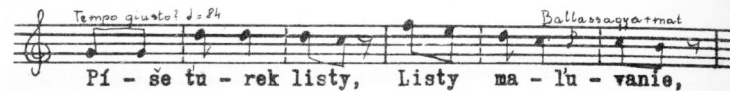
Készült a Magyar Nemzeti Múzeum - Történeti
Múzeum Rotaprint Üzemében
450 példányban, 12 1/2 ív terjedelemben

Fv.: dr. Dajbukát Gergely

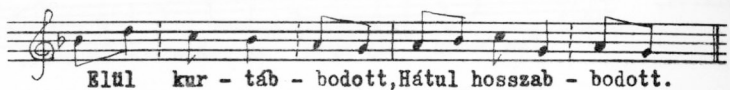
Első példánk morva dallam.¹ Szövege a magyar Törökralolta lány² és az utközben haldokló menyasszony³ összeolvasztása. A magyar dallam is balladához kapcsolódik: a Kétféle házasság ("Nővérek") szövegéhez. A morva dallam szinte hangról hangra azonos a csallóközi ötfokú dallal. Ez a dallam el van terjedve az egész magyar nyelvterületen egészen a székelységig.⁴ Variáns-gazdagsága, ötfokú melódikája, valamint ritmusa alapján mélyen gyökerezik a magyar népszenében. Morva példája viszont egyedül áll a morva anyagban, ugyanakkor szorosan egyezik a

szomszédos magyar terület formájával. Nyilvánvalóan átvétel a magyar népzeneből.

Manga Ethn. 1956, 246

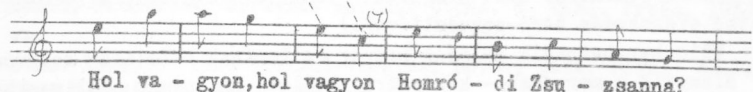
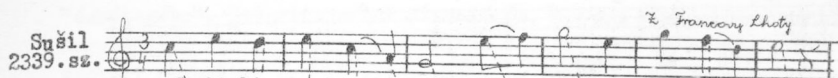

Bartók 34.a.sz.

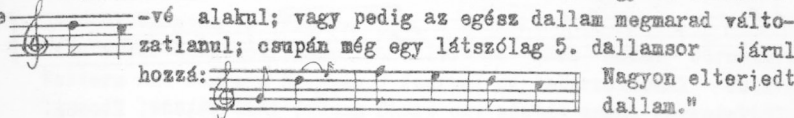

Második példánk⁵ magyar és francia változatait már szembeállítottam egymással.⁶ Ezek közül most csak egyet mutatunk be, hogy lássuk a magyar és tót dallam azonosságát. Ez a kettő is szinte hangról hangra egyezik egymással, különösen ha a fent jelzett cikkben közölt többi magyar változatot is tekintetbe vesszük. A balassagyarmati dallam tehát a francia formának magyar átalakításával egyezik: hatszótagos a francia nyolcszótagos sorai helyett; ritmusa szimmetrikus, tripodikus tagolású; főzárata a 3. fokon van, míg a francia az 5. fokon; dallamvonala is ugyanolyan összevont és egyszerű, mint a magyat. Egyetlen ponton őriz eredetibb sajátsgót a magyarnál: harmadik sora a VII. fokon áll meg, mint a francia, s nem az I.-n, mint a magyar. (Ezzel a magyarországi formák egy fokkal ismét közelebb kerültek a francia eredetihez.)

Bartók - jegyzete szerint - 19 variánsát ismerte az egész magyar nyelvterületről. "Három kéziratos tót variánsa van (Hont és Zólyom vm.-ből)" - írja - "melyek nyilvánvalóan átvételek a magyar anyagból". A szlovákok tehát egy francia eredetű dallamot magyar átalakításban ismertek meg, s ők is, mint a másik két nép, ballada szövegek előadására használták fel.

A harmadik dal ismét morva.⁷ Szövege a mi Két rab testvér balladánk⁸ morva átalakítása. Dallamának pontos mását - ismét ballada-dallamként - Bartók 165. sz.-ban találjuk meg. Bartók jegyzetében a következőket írja róla: "Kétféle autentikus variánsa van: vagy az utolsó üteme

-vé alakul; vagy pedig az egész dallam megmarad változatlanul; csupán még egy látszólag 5. dallamsor járul hozzá: Nagyon elterjedt dallam." A morva dallam egy ilyen do-n végződő forma átvétele, csak háromsorosra csonkulva. Ez a forma nem lehet eredeti. Maga a do-végű forma is másodlagos. So végű dalok utólagos "durosítása" do-végű zárlattal új jelenség, és nemcsak nálunk tapasztalható, hanem nyugaton is.⁹

De a morva dallam formailag sem lehet eredeti. A magyar dallamban lappangva meglévő arhitektónia - ABB A - sokkal természetesebb és kerekesebb dallamfelépítést ad, mint a váratlanul lezáródó, háromsoros morva. Az utóbbinak elszigeteltsége a morva anyagban, ezzel szemben a miénk elterjedtsége szintén a magyar elsőbbségére mutat. Nálunk ez az elterjedtség nemcsak variánsainak számában jelentkezik, hanem típusronkonaiban is. Ilyen az alábbi dallam, melyet Andrásfalvy Bertalan vett fel magnetofonra az Áspis kigyó ballada szövegével.

Körös - he - gyen jár - tam, Ők - rököt őriz - tem,
Köris - bo - kor mel - lett amint he - verész - tem,

Ugyanaz a tripodikus, hatszótagos sorok 3/4-es - valójában aszimmetrikus - ritmusa, ugyanazok főhangjai (főleg a kadenciákban): 6., 4., 2. és 1. fok; melodikája is ugyanannak a dur-jellegű (so-végű) pentatóniának nyomait mutatja, mint amaz. (Az architektóniát itt a kvint-váltás nyomai jelentik, amit szaggatott vonallal jelöltem; illetőleg a fokozatos ereszkedés terc-sequentióval.)

Különbösen harmadik példánk magyar dallamának befejező motivuma - ami hiányzik a morvában - középkori holland és német dallamokban többször feltűnik. Pl.

Schöffner 1513, Bl. 15.

Der Wein schmäckt wol das danck ich got

Sonterliedekens, Ps. 83.

Te Münster staet een steynem hüys

stb., a dallam folytatódik

(Lásd u.o. 13. és 141. psalmus végét, valamint a Kolmarer Liederhandschrift 29. sz. végét; a 15. sz. végéről.)

Ez ismét a magyar elsőbbségére vall.

Mindazonáltal dallamunk nem tartozik bele a magyar népzene

"ősrétegébe". Ezt ritmusának ütemelőzős, 3/4-es alapjellege és eltölt, magyartalan hangsúlyai is elárulják. Viszont nem is német: a DVA középkori anyagában nem találtam mását (a fenti részlet-egyezéseken kívül), s Wiora professzor véleménye szerint semmiképpen sem lehet német dallam. Más úton, (talán franciáktól) hozzánk került középkori nyugati dallam lehet, amely balladáinkkal együtt átkerült morva szomszédaink hagyományába is.

Vargyas Lajos

Jegyzetek

1. Sušil, Frantisek: Moravské národní písně. 4. kiad. Praha, 1951. 312 sz.
2. Ethn. 1914, 36. Lásd Csanádi-Vargyas: Röpülj páva, röpülj 43. sz.
3. Lásd Csanádi-Vargyas 32-33. sz.
4. Variánsait lásd Bartók 33a, 33c, sz.-ban és a hozzájuk írt jegyzetben, továbbá Pt 112. sz.-ban.
5. A szlovák dallamot lásd Manga János: A török háborúk emlékei a magyarországi szlovák népdalokban. Ethn. 1956, 246.
6. Egy francia-magyar dallamegyezés tanulmányai. NÉ 1958. 155.
7. Sušil 2339. sz.
8. Csanádi-Vargyas 75-77. sz.
9. Lásd erről cikkemet: Some Parallels of Rare Modal Structures in Western and Eastern Europe. Journal of International Folk-Music Council 1958, 2, ahol idézem Sharp egy adatát angol énekesektől, akik teljesen hasonlóan egészítik ki néha régies dalokat, mint Bartók fenti példájában a magyarok.

Rövidítések

Bartók= Bartók Béla: A magyar népdal, Budapest, 1925.

DVA= Deutsches Volksliedarchiv.

Pt= Kodály Zoltán: A magyar népzene. A példatár összeállította Vargyas Lajos, Budapest, 1952. kötet példatár-része.